

Fjällripa –en art som minskar?

Ett samarbete mellan Høgskolen i Hedmark, Norge och Grimsö Forskningsstation, SLU 2012-2014

Figur 1. Fjällripekäckling som är märkts under sommaren 2013. Sändaren fästes runt halsen och antennen ses sticka ut i mitten av bilden.

Hej!

Här kommer det första nyhetsbrevet i projektet "Fjällripa –en art som minskar?" Vi vill på detta sätt delge resultat som projektet hitintills inbringat. Projektet startade våren 2012 med fångst och märkning av fjällripor och kommer att fortgå till och med 2014.

Projektet startade med bakgrund av den ökade oro som lyfts från flera håll om att fjällripan minskar över hela utbredningsområdet. I Norge har till och med diskussioner förts huruvida fjällripan borde rödlistas eller ej.

Mycket forskning har under lång tid gjorts på dalripa då den är ett populärt jaktbart vilt och det har funnits ett behov för en långsiktigt hållbar förvaltning av arten. Fjällripan vet vi däremot förvånande lite om. Även om de två arterna har mycket gemensamt innebär det inte att förvaltningsstrategier kan överföras direkt från den ena till den andra arten. Genom en kombination av radiopejling av märkta fåglar, inventeringar och sammanställning av avskjutningsstatistik kommer projektet att samla information om överlevnad, dödsorsaker, häckningsframgång och spridningsmönster.

Stort tack till länsstyrelsen i Jämtland, Västerbotten och samebyarna Voernese, Ohredahke, Raedtievaerie, Vilhelmina norra, Vilhelmina södra, Østre Namdal, Jill-en-Njaarke, Voengelh-Njaarke, Byrkije och Ildgruben för ett trevligt bemötande i samband med arbetet i projektet!

Maria Hörnell-Willebrand
Projektledare

ARTFAKTA FJÄLLRIPA

Latin: *Lagopus muta*

Engelska: Rock ptarmigan

Fjällripan finns i Europa, Alaska, Kanada och delar av Asien (Japan). Det svenska beståndet uppskattats till mellan 40 000 och 80 000 par, motsvarande en höstpopulation på 175 000 – 350 000 fåglar.

Fjällripan tillbringar hela året inom den alpina regionens steniga och blockiga terräng.

Hönorna lägger omkring 10 ägg i maj-juni och kullarna återfinns ofta i områden med hög insektproduktion t.ex. vid fuktstråk eller bäckraviner. Till skillnad mot dalripan så är fjällripehönan och tuppen endast tillsammans under spel och parning, sedan är det hönan som ensam sköter om äggen och kycklingarna.

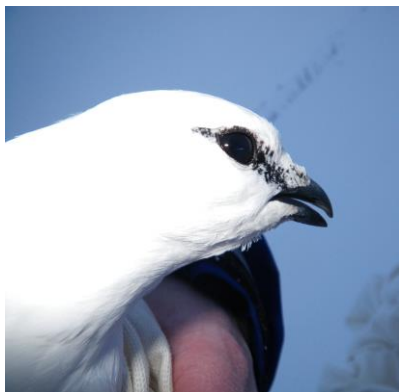
Jaktfalken är specialiserad predator på ripor, och då särskilt fjällripor. Andra rovdjur som tar ägg och fåglar är räv, hermelin, vessla.

Fjällripa och dalripa kan vara svåra att skilja åt men ofta ger levnadsmiljön en första indikation på arttillhörighet. Lätet är alltid ett bra kännetecken. Fjällripans läte är olika varianter på knarrande rapande ljud. Fjällripa i sommardräkt skiljer sig från dalripan med sin gråaktiga grundton, men under vintern kan det vara svårt att skilja arterna åt. Fjällripan är något mindre i storlek än dalripan.

Fjällripa liksom dalripa varierar i antal mellan år och dessa variationer verkar förekomma lokalt och inte samtidigt över fjällvärlden. Dessa variationer kan troligen kopplas till variationer i predation.

Fångst och märkning

Vuxna ripor fångas under vintern i bur samt med skoter och håv. Under hösten fångas hönor och kycklingar med nät. Stående fågelhundar används för att lokalisera omärkta ripor inför fångst. Riporna märks dels med VHF sändare runt halsen och dels med vingmärke. Vid märkningstillfället dokumenteras fåglarnas vikt och vinglängd. Samtliga fåglar fotograferas och genetiskt material samlas in från varje individ. Fångsten och märkningen av fjällripor har gått enligt plan, men det har däremot visat sig svårare än väntat att art och åldersbestämma fåglarna. Även hönor kan ha tydliga svarta fjädrar från näbben till ögat på vintern (figur 2) vilket inte funnits dokumenterat i Sverige tidigare, medan andra kan vara lätta att tidigt på våren förväxla med dalripor. Med hjälp av expertis från Island har de flesta fångade riporna köns- och åldersbestämts. Tolv ripor har däremot inte kunnat artbestämmas då de fångats på vintern och inte haft något särskilt kännetecken samt överlappat i vikt och vinglängd mellan dal- och fjällripa. I samarbete med Høgskolen i Telemark kommer vi därför att genomföra DNA analyser på fjädrar från alla märkta fåglar för att med säkerhet fastställa art och kön.

Figur 2. Bilden till vänster visar en fjällripehöna med svarta fjädrar mellan ögat och näbben. Bilden i mitten är en fjällripehöna utan svarta fjädrar och bilden till höger visar en fjällripetupp.

Figur 3. Vingmärke och VHF-sändare

Att leta en nål i en höstack

Fjällripor i projektet flyttar långa sträckor och återfinns i avlägsna och svårtillgängliga områden. Helikopter och flygplan används under höst (oktober) och vår (maj) för att pejla de märkta riporna som däremellan pejlas från marken. Sändarna hörs upp till 10 km i öppen terräng och är därmed mycket enklare att höra från luften.

Uppföljningen av märkta fjällripor har varit svårare än förväntat då de spridit sig längre och oftare. Studieområdet omfattar 3 miljoner hektar i norra Jämtland, södra Västerbotten och motsvarande sida i Norge. En stor del av budgeten har därför gått åt till en intensifierad flygpejling, men trots detta saknas information från fyra individer varav tre är märkta som kycklingar sensommaren 2012 och en höna märkt på vårvintern 2012.

Flyttmönster

Vi förväntade oss att fjällriporna likt dalriporna flyttar två gånger om året, vår och höst. I följd identifierade vi dock att fjällripetupparna flyttade långa sträckor även under sommaren. Det generella mönstret är att de liksom hönorna flyttar mellan vinter och sommarområden, men även (minst) en ytterligare förflyttning till ett nytt område då hönan kläckt kycklingarna. Även om vi lyckats hitta nästan alla våra radiosändarförsedda fjällripor, är antalet positioner per individ få och begränsade till perioder då vi kan färdas säkert i fjällen.

Hönor flyttar längre mellan vinter och sommarområden, medan tuppar flyttar längre inom sommarsäsongen. Den fågel som flyttat längst mellan vinter till sommarområde var dock en tupp som flyttade drygt 90 km. Eftersom det är enbart kycklingar och hönor som fångats under hösten, är antalet tuppar för få till antal för att beräkna flyttning mellan sommar och vinter för tuppar.

Habitatmodell

I samarbete med Norsk Polar Institut publicerades under året en modell över fjällripans habitatval under sommarperioden. Resultat från Fjällripe-projektet visar överlapp mellan dalripa och fjällripa under vårvintern, men med en total separation mellan arterna under häckningssäsongen (juni – september). Under sommaren återfinns dalripan mellan 500 - 800 m.ö.h, fjällripehönor med kull mellan 800 - 1000 m.ö.h och ensamma fjällripehönor och tuppar allra högst upp på fjälltopparna (>1000 m.ö.h), detta helt i enlighet med den publicerade modellens förutsägelser.

Dödsorsaker

När sändaren legat stilla i 12 timmar övergår sändaren till att skicka en mortalitetssignal. Hitintills inte någon märkt fjällripa skjutits, detta trots relativt hårt jakttryck i områdena med märkta fjällripor. Överlevnaden för vuxna fjällriporna har visat sig vara (mellan 10:e augusti till 18:e juni) endast 20 %. Detta är betydligt lägre vad tidigare studier visat där en årlig medelöverlevnad på 40 % redovisats. Överlevnaden för tuppar verkar vara något lägre än för hönor, men antalet fåglar är för litet för att dra några definitiva slutsatser ännu.

Av de fjällripor som dött utgör räv 29 % av dödligheten, rovfågel 38 % och okänd predator 21 %.

Figur 4. Resterna efter en fjällripekyckling tagen av räv

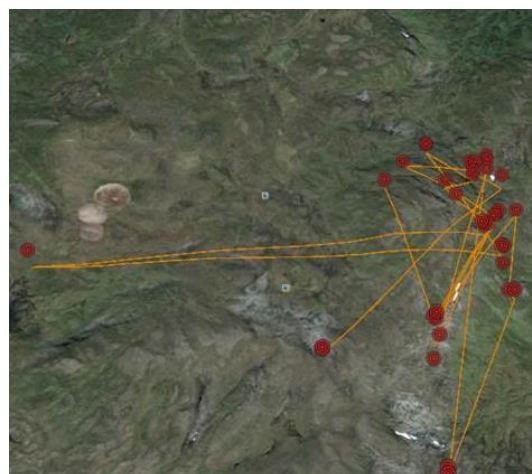
Ny teknik

Ny teknik har gjort det möjligt att framställa små och lätta satellitsändare, vilket möjliggör ett mycket större antal positioner i jämförelse med VHF.

I samarbete med Högskolan i Telemark (HiT) fick vi under hösten 2013 möjlighet att låna två satellitsändare. Sändaren skickar 5 positioner om dagen fram till november och därefter 3 positioner om dagen under vintern. För att spara vikt drivs sändare med solcell. Den första fjällripehönan försågs med en satellitsändare i augusti (figur 5) och den andra hönan i september. Detta är de första fjällriporna i världen som försätts med satellitsändare bortsett från den betydligt större Svalbard fjällripan. Riporna har visat sig flyga omkring mycket mer än vad vi hade förväntat oss (figur 6). Båda hönorna lever fortfarande vid skrivandets stund och nu håller vi tummarna för att tekniken fortsätter att fungera och att solcellen klarar att ladda batterierna även under de mörka vintermånaderna.

Figur 5. Den första fjällripehöna i världen med satellitsändare

Figur 6. GPS positioner från den första fjällripan

Vi har under året gjort två filmer, en med vinterfångst med skoter och håv samt en med sommarfångst och nät. Besök vår hemsida www.ripforskning.se under "aktuellt" för att hitta länkar till youtube!

Högskolan i Hedmark

Projektet finansieras av Naturvårdsverkets viltvårdsfond och Svenska Jägareförbundets Forskningstjuga

Företag som sponsrar projektet är: Royal Canin och SCA

För mer information besök gärna vår hemsida: www.ripforskning.se

Foton: © Mirja Lindberget